

Van levensbegeleider tot worstelcoach

interview met Fred Lafeber en Chantal Scheele

Op basis van het regeerakkoord zijn onlangs middelen ter beschikking gekomen om geestelijk verzorgers aan te stellen voor mensen die in de thuissituatie worden geconfronteerd met levensvragen. We spreken over dit onderwerp met Chantal Scheele, beleidsmedewerker patiëntenbeleid bij het ministerie van VWS, en met Fred Lafeber, van oorsprong ontwikkelingseconoom, nu werkzaam bij de afdeling langdurige zorg van het ministerie. Hij is daar beleidscoördinator palliatieve zorg.

Eric Bras en Gerjos Hengelaar

EEN HALF JAAR GELEDEN werd hem gevraagd of hij ook iets kon doen aan geestelijke verzorging in verband met de plannen uit het regeerakkoord. De netwerken voor palliatieve zorg zijn het ver-

trekpunt en route om genoemde middelen breder in te zetten voor ouderen met levensvragen.

Hoe is dat in zijn werk gegaan?

Fred: bij palliatieve zorg waren we eigenlijk al met dit onderwerp bezig, omdat spirituele zorg een van de vier dimensies is in de palliatieve zorg. Ik wist er dus wel iets van. Maar wat er nu in het regeerakkoord staat is breder, bedoeld voor alle ouderen. Zo is het begonnen. Rond de zomer zijn we van start gegaan om een plan te maken om die middelen op een zinvolle manier te besteden.

Hebben jullie zelf iets met geestelijke verzorging, persoonlijk?

Fred: persoonlijk eigenlijk niet. Ik ben natuurlijk econoom en geestelijke verzorging is geen onderdeel van die opleiding. Ik ben er ook in mijn dagelijks leven nooit mee in aanraking gekomen.

Chantal: ik heb uit interesse een opleiding gevolgd bij de Academie voor Geesteswetenschappen Utrecht, waarbij ook het vak van geestelijk verzorger op mijn weg kwam. In dat kader heb ik een stage gedaan bij defensie – met name bij Vormingscentrum Beukbergen – en daardoor iets meer kijk gekre-

gen op het werk van geestelijk verzorgers. Daarvoor wist ik niet dat geestelijk verzorgers bestonden.

Fred: we lopen er nu nog steeds tegenaan, dat het vak uitsluitend wordt geassocieerd met de kerk. Het wordt beschouwd als iets wat de pastoor of dominee doet en niet dat het een vak in ontwikkeling is, waarvoor opleidingen zijn en dat met de ontkerkelijking geestelijk verzorgers zijn meegegroeid. Het oude beeld leeft nog bij veel mensen, tot de top aan toe.

Hoe is dat beeld bijgesteld?

Voor mij persoonlijk is het gaan leven doordat ik op werkbezoek ging en praatte met geestelijk verzorgers. Daardoor kreeg ik meer en beter beeld. Het eerste wat we bijvoorbeeld gedaan hebben is organisaties die te maken hebben met geestelijke verzorging – zoals bijvoorbeeld de VGVZ, het humanistisch verbond – uit te nodigen om bij de minister aan tafel te komen zitten en te bespreken wat geestelijk verzorgers precies doen. We waren al wat langer bezig om te kijken of geestelijke verzorging in de zorgverzekeringswet terecht zou kunnen komen. Daar bleek dan dat *evidence based* interventies aangetoond moesten kunnen worden voordat het in het basispakket te

recht zou kunnen komen, als het daar al in zou passen. Daar kwamen we toen niet uit.

Wat is het doel van de plannen zoals ze er nu liggen?

Chantal: het doel is dat er meer geestelijk verzorgers aan het werk komen voor mensen die thuis zorg nodig hebben. Daar is nu dan ook structureel geld voor beschikbaar gesteld. Geestelijke verzorging zou nu beschikbaar moeten komen in de thuissituatie voor mensen ouder dan vijftig jaar. Dat klinkt misschien apart, zo'n grens. Maar dat komt door het potje waar het geld uit komt: waardig ouder worden. Wel denk ik dat er in deze kabinetsperiode gekeken gaat worden of dit initiatief succesvol is en of deze vorm van zorg voor iedereen beschikbaar moet komen.

Fred: er zijn bijvoorbeeld al centra voor levensvragen, die geen leeftijdsgrens hantieren. Wat we willen is dat het nu beschikbare geld naar ouderen gaat, maar dat gemeenten en fondsen zeggen: we vinden dit zo belangrijk dat ook andere groepen deze vorm van zorg krijgen, bijvoorbeeld door investering in de centra voor levensvragen. We hopen dat dit een geleidelijk proces van aanvulling zal zijn. En dat proces zullen we ook nadrukkelijk volgen.

Financiering is natuurlijk heel mooi, maar hoe vind je de benodigde geestelijk verzorgers? Soms lijkt de neiging te bestaan om vrijwilligers in te zetten. Er zullen allerlei mensen zijn die denken: dat kan ik ook wel. Hoe zien jullie dat?

Fred: de praktijk zal moeten bestaan uit verschillende onderdelen. De geestelijk verzorger moet aan bepaalde eisen voldoen, maar daarnaast moeten hulpverleners in brede zin – van vrijwilliger tot specialist in het ziekenhuis – beter onderlegd zijn, zodat ze de eerste hulp bij zingeving kunnen bieden en een luisterend oor. Dat luisterend oor kan je trainen.

Als er publieke middelen worden ingezet, dan moeten consulten van geestelijk verzorgers wel werken

Chantal: zorgverleners zullen zingevingsvragen beter moeten leren herkennen en weten wanneer ze moeten doorverwijzen. Artsen zullen moeten leren dat ze niet uitsluitend met een technisch oog naar patiënten kijken, maar zich steeds vaker afvragen: wat speelt hier nog meer? En als dat zo is: kan ik het zelf of moet ik doorverwijzen en naar wie? De beweging van positieve gezondheid, zoals uitgedacht door Machteld Huber, past hier goed bij. Een nieuwe manier van kijken naar gezondheid en zorg, waarbij de spirituele dimensie nadrukkelijk genoemd wordt.

Zou dat ook in de setting van bijvoorbeeld een academisch ziekenhuis kunnen? En wie moet de zorgverleners daar dan gevoelig voor maken?

Fred: we hopen dat geestelijk verzorgers anderen gevoelig maken voor deze dimensie. Maar het helpt ook als de raad van bestuur van een ziekenhuis het belang ziet van dit soort zorg. Dat is niet overal zo, het zal moeten groeien.

Chantal: een goed voorbeeld is wat ons betreft een werkbezoek aan het Radboud UMC, waar we zagen dat geestelijk verzorgers veel werk verzetten om het aspect van spirituele zorg onder de aandacht te brengen. Daarnaast zal ook in de opleiding van artsen meer aandacht besteed moeten worden aan spirituele zorg. Vooral om de behoefte tijdig te herkennen en geestelijk verzorgers te kunnen betrekken als dat nodig is.

Fred: je moet er dan wel van uit kunnen gaan, dat ze niet onbewust onbekwaam zijn, en dat ze weten wie ze wel kunnen inschakelen en zo vragen van patiënten kunnen overdragen.

Zien jullie geestelijk verzorgers evidence based werken?

Fred: voor een beleidsmaker is het niet zo moeilijk om daar iets over te zeggen: als er publieke middelen worden ingezet, dan moeten consulten van geestelijk verzorgers wel werken. Onderzoekers zullen daar iets meer moeite mee hebben om het aan te tonen. Ondertussen zijn er binnen het programma Palliantie van ZonMw al enkele projecten gestart om de aantoonbare effectiviteit van geestelijke verzorging meer boven tafel te krijgen. Ik ben ervan overtuigd dat dit mogelijk is, misschien eerder kwalitatief dan kwantitatief, maar er zal meer aan gedaan moeten worden. Een deel van het geld zal dan ook besteed worden aan programma's bij ZonMw. De onderzoekers die daarbij betrokken worden, bepalen vervolgens de inhoud en werkwijze, dat doen wij niet.

Er wordt gesproken over levensbegeleiders en geestelijk verzorgers. Wat zou jullie voorkeur hebben?

Fred: we hebben daar uitgebreid over gesproken. De beroepsgroep geeft de voorkeur aan de titel geestelijk verzorger. Maar bij de centra voor levensvragen is het woord zorg al niet direct meer van toepassing en gaat het om iets anders, om begeleiding bij vragen.

Chantal: dit is naar mijn idee vooral aan de beroepsgroep zelf om te bepalen. Wij heb-

ben daar wel een idee over, maar de geestelijk verzorgers zullen daarmee uit de voeten moeten kunnen. We bepalen dit soort dingen niet van boven. Wat ik bij defensie gezien heb, maakt dat ik denk dat het bijvoorbeeld bij militairen die in penibele situaties terecht gekomen zijn, meer gaat om geestelijke verzorging. Het gaat dan om indringende, soms traumatische momenten. Maar heb je het over eenzaamheid in de thuissituatie, of over een chronische ziekte waar je mee moet omgaan, dan gaat het weer meer om levensbegeleiding en meedenken. In een ziekenhuis zou het naar mijn idee weer meer gaan om zorg door de ingrijpende situatie waar mensen in zitten. Fred: misschien moeten we het gewoon worstelcoach noemen....

Waar zit de kwetsbaarheid van dit project?

Fred: de grootste kwetsbaarheid waar ik me wel eens zorgen over maak, is dat er al heel veel begeleiders bezig zijn in het sociale domein. Het is daarmee moeilijk je te onderscheiden: er zijn veel concurrenten.

Chantal: ik denk dat het in dit verband heel belangrijk voor geestelijk verzorgers is om zo snel mogelijk duidelijk te maken wat nu precies het vak inhoudt, welke methodes er gebruikt worden en hoe dat anders is dan wat bijvoorbeeld de maatschappelijk werker te bieden heeft. Ook maatschappelijk werkers haken aan bij het idee van positieve gezondheid en de spirituele dimensie en kunnen dat naar hun idee ook vormgeven. Je moet dus heel goed duidelijk kunnen maken: dit is wat we doen.

Fred: voor mijzelf is de motivatie om hieraan te werken, dat ik zie dat na de ontkerkelijking er een groep mensen overblijft die nergens terecht kan, terwijl het leven veel sneller geworden is en mensen daardoor niet meer meekunnen. Deze mensen kunnen baat hebben bij 'meedenken', hoe kan je je plek in het leven nog vinden en er betekenis aan geven?

Chantal: de maatschappij is niet erg gericht op 'spiritualiteit'. We zijn bezig met resultaten, met dingen bereiken. Voor de stress die daarbij hoort ga je naar de psycholoog,

maar voor zaken die dat overstijgen, die gaan over zingeving, zou je naar de geestelijk verzorger kunnen gaan.

Fred: vanuit de overheid faciliteren we, denk ik, tegelijkertijd niet hulp bij alle vragen. Het moet wel vertrekken vanuit een maatschappelijk probleem, zoals bijvoorbeeld eenzaamheid. Niet elke spirituele vraag vraagt om meedenken. Maar daar kan je uiteraard verschillend over denken. Geestelijke verzorging zou wat mij betreft echt moeten gaan om coping: hoe ga je met ingrijpende vragen om? Voor lichte eenzaamheid zou je bijvoorbeeld bij de buurvrouw terecht moeten kunnen. De vraag is dan ook – maar die ligt dus ook weer bij de beroepsgroep – waar je de geestelijk verzorger precies voor inzet en wat effectief is. Zoals je merkt zijn we zelf ook nog zoekend naar op welke wijze precies geestelijke verzorging beschikbaar moet zijn.

Mensen kunnen baat hebben bij meedenken

Hoe zien jullie de balans tussen meer confessionele geestelijk verzorgers en de algemene geestelijk verzorger in dit project? In het ziekenhuis hebben we twee moslim geestelijk verzorgers die speciaal voor die doelgroep werken. Alle andere geestelijk verzorgers zijn erin geschoold zover mogelijk met iemand mee te komen in het gesprek.

Chantal: ik ben meer geïnteresseerd in wat de beroepsgroep daarin verstandig vindt. En ik hoop dan ook dat de beroepsgroep zorgt voor een breed en kwalitatief goed aanbod. Zodat we kunnen zeggen: dit is niet alleen een imam of pandit, maar dit is ook een geestelijk verzorger van wie we weten dat hij volgens een bepaalde standaard werkt. Deze bijzondere geestelijk verzorgers zouden dan ook in staat moeten zijn om – als ze dienst hebben – met iedereen in gesprek te gaan. Wanneer een cliënt aangeeft behoefte te hebben om iemand te spreken

met specifieke kennis van zijn of haar levensbeschouwelijke achtergrond of voor specifieke rituelen, kan een geestelijk verzorger een collega met die achtergrond inschakelen.

Fred: wat mij betreft moet de geestelijk verzorger bekwaam zijn, en het aanbod zo breed mogelijk.

Kunnen jullie nog iets meer vertellen over de concrete uitwerking van het project?

Fred: er zijn drie sporen uitgezet. De netwerken krijgen extra geld om geestelijk verzorgers in te zetten, voor consulten, voor multidisciplinair overleg en voor scholingsactiviteiten. Hoe dat in de praktijk precies gaat werken moet zich nog uitkristalliseren. De netwerken worden daarin ondersteund door een soort ondersteuningsstructuur, breder dan de palliatieve netwerken, in de vorm van een stuurgroep, waarin organisaties met ons meedenken, agenderen en adviseren. Daar zitten bijvoorbeeld de Unie KBO in, Sociaal Werk Nederland, Agora, VGVZ, Fibula. En daarin ontstaan allerlei deelprojecten waarin nagedacht wordt over onderzoek, onderwijs, het sociale domein etc. Dus we proberen om een breed draagvlak te creëren en een soort ondersteuning voor de geestelijk verzorgers, door partijen bij elkaar te brengen die daarmee aan de slag gaan. VWS is er faciliterend bij aanwezig, door in te brengen wat de politiek belangrijk vindt en natuurlijk door het geld. Het is mooi om te zien hoe enthousiast het veld er zelf is ingesprongen. Heel veel organisaties voelen zich betrokken.

En de onderwijswereld?

Fred: met dit geld kunnen we natuurlijk niet allerlei opleidingen gaan financieren, dat zal uit de reguliere geldstromen moeten komen. Maar onderwijs blijft een belangrijk punt. Aan ZonMw hebben we gevraagd een programma te ontwikkelen waarin onderzoek, onderwijs en praktijk terugkomen. Dus ook daar gebeurt veel en luisteren we in eerste instantie naar het veld zelf. Om een en ander goed te borgen, zal de plek van

geestelijke verzorging in het onderwijs systematisch moeten worden uitgedacht.

Chantal: de beroepsgroep zal de inhoud moeten bedenken, ook als het gaat om onderwijs. Onze insteek zal zijn dat we kijken of die inhoud ook bijdraagt aan het doel van het project. Dat is een vraag die wij kunnen beantwoorden, in overleg met deskundigen.

Internationaal lijkt geestelijk verzorging veel traditioneler, meer gebonden aan de religie en kerk. Terwijl humanistisch nauwelijks bestaat. Geestelijk verzorgers in Nederland lijken soms een wat vergeten groep die opereert in een achterbuurtje waar niemand belangstelling voor heeft. Profilering en verwoording zijn dus van het grootste belang. Wat zeggen jullie daarop?

Fred: tegelijk is de vraag zo groot: kijk naar de aardbevingslachtoffers, het leger, het ziekenhuis. Als er ingrijpende dingen gebeuren worden geestelijk verzorgers gewoon ingezet. Geestelijk verzorgers zijn vaak te bescheiden, misschien te verdedigend. Mensen in de thuissituatie zijn gewoon moeilijker te bereiken en te koppelen aan geestelijk verzorgers, daar ligt de uitdaging. **Chantal:** geestelijk verzorgers zijn een beschouwend volkje; dat is een beweging van buiten naar binnen. Wat nu ook nodig is: profilering, verkopen van jezelf.

Afrondende opmerkingen?

Chantal: ik hoop vooral dat de geestelijk verzorgers duidelijk kunnen maken waar ze voor zijn en wat mensen aan ze kunnen hebben. Wij hebben geld beschikbaar om meer geestelijk verzorgers aan het werk te krijgen; aan de beroepsgroep de uitdaging zich te laten vinden.

Fred: komend jaar wordt een jaar waarin aan alle aspecten hard gewerkt moet worden: onderwijs, onderzoek, verdere financiering, profilering, samenwerking. Op al deze zaken gaan wij faciliterend inzetten in de hoop dat het een olievlek wordt die leidt tot een uniforme beschikbaarheid van geestelijke verzorgers.